

Elisa Huovinen

Kuoronjohdon A-kurssisuorituskonsertti

Kuoronjohtajan valmistautuminen ja konsertin toteutus

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Musiikkipedagogi

Kuoron- ja yhtyeenjohto

Opinnäytetyö

9.5.2017

Tekijä(t) Otsikko	Elisa Huovinen Kuoronjohdon A-kurssisuorituskonsertti
Sivumäärä Aika	24 sivua + 2 DVD:tä + 1 liite 9.5.2017
Tutkinto	AMK
Koulutusohjelma	Musiikkipedagogi
Suuntautumisvaihtoehto	Musiikkipedagogi
Ohjaaja(t)	Juha Karvonen, FM
<p>Opinnäytetyöni käsittelee kuoronjohdon A-kurssisuoritusta, jonka tein Sibelius-Akatemiassa keväällä 2016 valmistuessani musiikin maisteriksi musiikin johtamisen aine-ryhmästä. Tutkinto suoritettiin itse johtamani konsertin muodossa, ja sen nimi oli ”Valossa vaeltavat – Elisa Huovisen diplomikonsertti”. Tämä opinnäytetyö käsittelee konsertin suunnitteluprosessia, omaa valmistautumistani, harjoittelua ja harjoitusten pitämistä sekä konsertin toteutumista johtajan näkökulmasta.</p> <p>Halusin toteuttaa opinnäytetyöni monimuototyönä, sillä taltioin A-tutkintokonsertin kahdella videokameralla – toinen kuvasi edestä, toinen takaa – ja teetin taltioinneista DVD:t, jotka on saatavissa Metropolian kirjastosta. Opinnäytetyöni kirjallinen osio keskittyy raportoi-maan konsertin toteutuksesta ja onnistumisesta. Lähestyn konsertin raportointia työelämä-lähtöisesti, eli käyn läpi tutkintokonserttini avulla kaikkea sitä, mitä kuoronjohtajan työhön yleensäkin kuuluu ennen varsinaista konserttia. Tarkoituksena on tuoda lukijan tietoisuu-teen se työmäärä, jonka kuoronjohtaja joutuu tekemään ennen kuin konsertin ohjelmistoa päästään edes harjoittelemaan. Samalla analysoin omaa onnistumistani konserttia varten tekemäni työn kannalta.</p> <p>Olen jakanut opinnäytetyön aiheet kolmen isomman otsikon alle: kuoronjohtajan oma val-mistautuminen, esiintyjien valmennus sekä konsertin toteutuminen ja analyysi. Käydessäni läpi konserttiprosessia kaikkein tärkeimmäksi osoittautui hyvä valmistautuminen ja suunnit-telu sekä esimerkiksi esiintyjien valikoituminen ja varmistuminen hyvissä ajoin. Jos olin itse valmistautunut hyvin, oloni oli itsevarmempi ja harjoituksetkin sujuivat hyvin. Sen sijaan konsertin onnistumiseen vaikuttivat muutkin tekijät oman valmistautumisen lisäksi: ystävien apu ja tuki, oma jaksamisen taso sekä musiikillinen inspiraatio. Toivon, että tästä opinnäy-tetyöstä on apua kaikille, jotka suunnittelevat kuoronjohdon tutkintoa tai ylipäänsä valmis-televat suurta konserttia.</p>	
Avainsanat	kuoronjohtaja, kuoronjohto, konsertti, valmistautuminen, A-kurssisuoritus

Author(s) Title	Elisa Huovinen Diploma Concert in Choir Conducting
Number of Pages Date	24 pages + 2 DVDs + 1 appendice 9 May 2017
Degree	Bachelor of Music
Degree Programme	Music pedagogy
Specialisation option	Music pedagogy
Instructor(s)	Juha Karvonen, MA
<p>This thesis is about the A exam of choral conducting studies that I finished in Sibelius Academy in the spring 2016. It was the last exam before graduating from the conducting department, and it was a concert that I conducted. The concert was called “Wandering in Light – Elisa Huovinen’s Diploma Concert”. The thesis goes through the planning process, my own preparation and practicing, rehearsals and the evaluation of the concert event through the eyes of a conductor.</p> <p>I wanted my thesis to be a multiform thesis since my A exam concert was fully recorded with two video cameras, one from the front and the other from the back. So, this thesis includes two DVDs in addition to the literary part that is concentrating on reporting about the realization of the A exam concert. I am approaching the report in a work-oriented way. That means that with my exam concert I go through everything that is included in a choir conductor’s work in general before their concert takes place. The aim is to bring to light all the amount of work that choir conductors have to do before they can start rehearsing their performers. At the same time, I am analyzing my own success considering all the work I did for the exam concert.</p> <p>I have divided the report under three main headlines: the choir conductor’s own preparation, the rehearsals of the performers and the actual realization and analysis of the concert. While going through the whole concert process, I felt that most important things were good preparation and planning and, e.g., collecting the performers early enough. If I was well prepared, I felt confident and the rehearsals were also successful. For the concert to succeed, it was necessary to take care about other factors as well: the help and support of friends, coping with the stress and musical inspiration. I hope this thesis will be useful for all who are making plans for their choir conducting exams or preparing a concert in general.</p>	
Keywords	choir conductor, choral conducting, diploma, concert, preparation, A examination

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Kuoronjohtajan oma valmistautuminen	2
2.1	Ohjelmiston suunnittelu	2
2.2	Esiintyjät, konserttipaikka ja aikataulu	4
2.3	Lopullinen ohjelma	5
2.4	Ohjelmiston opettelu	7
2.4.1	Tekstit ja teemat	7
2.4.2	Nuottien kanssa pianon ääressä	8
2.4.3	Lauluääni, kuoronjohtajan tärkein työkalu	9
2.4.4	Johtaminen ja oman tulkinnan löytäminen	10
3	Kuoronjohtaja valmentaa esiintyjät	11
3.1	Kuorojen valmennus	11
3.1.1	Sibelius-Akatemian vokaaliyhtyeen harjoitukset	11
3.1.2	Kamarikuoro Addiction harjoitukset	13
3.1.3	Suomalaisen kamarikuoron harjoitukset	14
3.2	Orkesterin valmennus	14
4	A-tutkintokonsertti 6.5.2016 – analyysi DVD-tallenteiden pohjalta	15
4.1	Vokaaliyhtyeen ensimmäinen osuus: Bach	15
4.2	Kamarikuoro Addiction osuus: baltialaiset kuoroteokset	16
4.3	Suomalaisen kamarikuoron osuus: Vårnatt ja Advance Democracy	17
4.4	Vokaaliyhtyeen toinen osuus	17
4.5	Konsertin viimeinen teos: Schicksalslied	19
4.6	Oman johtamisen analyysi	19
5	Pohdinta	21
	Lähteet	24
	Liitteet	
	Liite 1. A-tutkintokonsertin käsiohjelma	

1 Johdanto

Päätoiminen kuoronjohtajan työ on varsin uusi käsite. Kun katsotaan vain pari vuosikymmentä taaksepäin, kuoronjohtajina toimivat muun muusikon työnsä ohella mm. Kanttorit, musiikinopettajat ja kapellimestarit. Sibelius-Akatemian kuoronjohdon professori sanoi minullekin, kun aloitin kuoronjohdon pääaineisen opinnot: ”Ennen vanhaan kuoronjohtoa opiskelevat olivat jo valmistuneet ammattiin, mutta onko nykyisin trendinä selvittää ainoastaan kuoronjohdon tutkinnolla?”

Harald Andersén loi uuden kamarikuorokulttuurin 1950-luvulta eteenpäin, ja tämä kulttuuri elää ja kasvaa edelleen. Kuorolaulu ei ole pelkästään kansallismielistä laulantaa suuressa sinfoniakuorossa, vaan sen tarkoitus on saattaa joukko erilaisia laulajia laulamaan yhtenäisellä soinnilla ja tarkkuudella. (Kilpiö, 2003) Varmasti yhtenäisyyden ajatus kiehtoo ketä tahansa laulun harrastajaa: on hienoa tuntea olevansa osa ryhmää ja huomata, että musiikki voi yhdistää kaikenlaisia ihmisiä täysin erilaisista lähtökohdista huolimatta. Tämän vuoksi kuorossa laulaminen on suositumpaa kuin koskaan ennen, erityisesti aikuisten keskuudessa. Tällainen lukuisten harrastajakuorojen elävä kulttuuri tarjoaa työpaikkoja yhä useammille muusikoille, jotka pystyvät saamaan eläntönsä päätoimisesta kuoronjohtajan työstä.

Kuitenkin edelleen kuulee ihmisten ihmettelevän paljon, mitä päätoimisen kuoronjohtajan työ pitää sisällään. Muusikot taas saattavat aliarvioida kuoronjohtajien ammattitaitoa, mikä voi johtua siitä, että kuoronjohtotalalla on korkeasti koulutettujen lisäksi myös täysin kouluttamattomia, joilla on vain oma kuorolaulukokemus johtamisen taustalla.

Esittelen opinnäytetyössäni Sibelius-Akatemiassa suorittamani kuoronjohdon A-kurssisuorituskonsertin suunnittelu- ja toteutusprosessin. Konsertista kirjoittaessani olen tästä eteenpäin korvannut sanan A-kurssisuoritus termillä A-tutkinto, sillä Sibelius-Akatemiassa edelleen puhutaan A-tutkintokonsertista ennemmin kuin A-kurssisuorituskonsertista, vaikka se kurssisuoritus onkin. Käytän myös sanaa diplomikonsertti, koska se oli osa konserttini nimeä, vaikka diplomi-sanaa ei enää virallisesti käytetä puhuttaessa A-kurssisuorituksista. Haluan avata kuoronjohtajan työtä erityisesti siltä osin, mikä jää konserttiyleisöltä pimentoon. Työmäärä, jonka kuoronjohtaja tekee valmistautuessaan konserttiin, on valtava: konserttiohjelmiston opetteleminen, kuoron,

solistien ja soittajien valmennus ja lopulta vastuu konsertin luovasta tunnelmasta, esi-
tystilanteen ainutlaatuisuudesta.

Käyn opinnäytetyössäni läpi kaikki kuoronjohtajan työn vaiheet kolmen temaattisen
otsikon alla: oma valmistautuminen, esiintyjien valmennus ja konsertin johtaminen.
Tavoitteena on osoittaa, miten paljon työhön kuuluu muutakin kuin pelkkää käsien hei-
luttelua ja että se on täysin verrattavissa siihen työhön, mitä esimerkiksi viulisti tai pia-
nisti käy läpi valmistaessaan konsertin. Opinnäytetyöni on myös katsaus kuoronjohta-
jan kokonaisvaltaiseen muusikkouteen ja siihen, mitä taitoja kuoronjohtajan täytyy jat-
kuvasti kehittää.

Toteutin kuoronjohdon A-tutkintokonsertin Temppeliaukion kirkossa keväällä 2016 ja
olen liittänyt konsertista DVD:n tähän opinnäytetyöhöni. Neljännessä luvussa analysoin
koko konsertin juuri tämän DVD:n pohjalta ja teen katsauksen siitä, miten kaikki kuo-
ronjohtajan konserttia varten työ näkyy DVD:llä, ja toisaalta myös siitä, mitä kaikkea
tekemästäni työstä ei näy yleisölle.

2 Kuoronjohtajan oma valmistautuminen

2.1 Ohjelmiston suunnittelu

Ennen kuin musiikillinen valmistautuminen saattoi alkaa, minun piti keksiä konsertilleni
teema sekä valita sitten teemaan sopivat kappaleet. Tämä ei tietenkään tapahtunut
aivan näin yksiselitteisesti; kuoronjohtajan konserttisuunnittelu muotoutuu usein niin,
että kappaleet ja teema kulkevat koko ajan limittäin. Teema saattaa yhtäkkiä kirkastua
vasta sitten, kun on keksitty jokin ainutlaatuinen kappale esitettäväksi. Joskus taas
teema on hyvin selkeä, ja sen ympärille on helppo koota mielenkiintoista repertuaaria.

Laulettuani itse yhteensä kuudessa kuoronjohdon A-tutkintokonsertissa, tiesin, että
konserttiin vaaditaan tietty ohjelmiston laajuus ja monipuolisuus, minkä takia teema
rakentui omassa konsertissani vasta kappaleiden valikoituessa. Sibelius-Akatemian
yleisten vaatimusten mukaan konsertin ohjelmiston tulee kattaa monta taidemusiikin
aikakautta, jotta opiskelija voi osoittaa oppineensa tulkitsemaan tyyllillisesti oikein mu-
siikkia eri aikakausilta. Lisäksi ainakin yhdessä kappaleessa tulee olla mukana soitti-

mia. (Segerstråle 2015; Antola 2014; Ananian-Cooper 2013; Heikkilä 2013; Hyökki 2013; Hyökki 2012; Juris 2011)

Näitten vaatimusten sekä professorini kanssa käytyjen keskustelun pohjalta päätin rakentaa ohjelmiston, joka sisältäisi musiikkia renessanssin, barokin, täysromantiikan, kansallisromantiikan, 1900-luvun eri vuosikymmenien sekä myös 2000-luvun uuden musiikin ajalta. (Hyökki 2013) Halusin konserttiini myös monia eri kieliä, ja lopulta sainkin ohjelmistoon mahtumaan kappaleita saksan, liettuan, latvian, viron, ruotsin, englannin, latinan, suomen, ranskan ja jopa pseudo-hindin kielellä.

Yleensä konsertin ohjelmisto rakentuu muutaman laajemman teoksen ympärille. Omassa konsertissani nämä teokset sijoittuivat alkuun ja loppuun; olin jo vuotta aiemmin päättänyt kaksi teosta, jotka varmasti halusin A-tutkintokonserttiini ja jotka myös solahtivat tutkintovaatimuksiin erinomaisesti. Konsertin alkukappaleeksi tuli J. S. Bachin motetti Singet dem Herrn ein neues Lied ja loppukappaleeksi Johannes Brahmsin Schicksalslied, teos kuorolle ja orkesterille. Konsertin teema "Valossa vaeltavat" sai myös alkunsa Schicksalsliedin tekstistä, jonka ensimmäiset sanat kuuluvat Aale Tynnin suomennoksen mukaan: "Ylhäällä valossa vaellatte lempeillä mailla, henget autuaat!"

Sitten alkoi muun ohjelmiston rakentaminen alun ja lopun väliin. Tämä tapahtui myös osittain esiintyjä valitessa, sillä konserttiin tuli laulamaan kolme kuoroa, joiden kunkin taitotaso piti ottaa huomioon. Myös konserttitila ja käytettävissä oleva harjoitusmäärä vaikuttaa aina kuoronjohtajan valintoihin. En lyönyt lukkoon Bachia ja Brahmsia lukuun ottamatta mitään, ennen kuin olin varma, mitkä kuorot ja minkälaiset laulajat minulla olisi käytettävissäni ja kuinka paljon harjoitusaikaa minulla olisi kunkin kuoron kanssa. Harjoitusaika riippui myös käytettävissä olevista harjoitustiloista. (Ks. luku 2.2.)

Minulla oli kuitenkin pitkä lista mahdollisista kappaleista, joita en tässä kaikkia luettele. Sen sijaan avaan vähän ajatuksia joistakin teoksista tai musiikillisista aiheista, joita suunnittelin konserttiohjelmaani jo varsin aikaisin. Toivoin mm. jo alusta alkaen, että pystyisin sisällyttämään konserttiin baltialaisen musiikin lyhyen osakokonaisuuden, sillä Baltian maiden musiikki- ja erityisesti kuorokulttuuri olivat tulleet minulle läheisiksi vaihtovuotenani Tallinnassa lukuvuonna 2014-15.

Lisäksi halusin ohjelmistoon jotain uutta suomalaista kuoromusiikkia 2010-luvulta, koska se on aina ollut lähellä sydäntäni sekä laulajana että johtajana. Konsertin renes-

sanssiteokseksi olin valinnut eräässä kilpailussa johtamani, jokseenkin tuntemattoman ranskalaisen säveltäjän Jean Lhéritier'n lyhyen motetin.

Ehkä suurin kipuilu ohjelmiston suhteen oli ns. haastavan teoksen valinta. Yleensä A-kurssisuorituksissa on esitetty jokin sekä laulajille että johtajalle hankala teos, jota harvoin kuulee esitettävän sen haastavuuden takia (Hyökki 2012). Näitä on ollut vuosien varrella mm. nuorten nykysäveltäjien teokset (mm. Segerstråle 2015, Antola 2014, Ananian-Cooper 2013) tai myöhäisromantiikan jättimäiset kuoroteokset, kuten Arnold Schönbergin *Friede auf Erden* (Heikkilä 2013), ja ne on lähestulkoon aina esittänyt Sibelius-Akatemian vokaaliyhtye, jonka Sibelius-Akatemia tarjoaa A-tutkintokonserttia tekeväälle opiskelijalle. (Segerstråle 2015; Antola 2014; Ananian-Cooper 2013; Heikkilä 2013; Hyökki 2012; Juris 2011)

Lauloin itse Sibelius-Akatemian vokaaliyhtyeessä ensimmäisen A-tutkintokonsertin syksyllä 2011, kun Dani Juris suoritti oman A-kurssinsa. Tällöin konsertin ”vaikeana teoksena” oli Olivier Messiaenin viisiosainen teos *Cinq rechants*. (Juris 2011) Ihastuin kappaleisiin jo niitä laulaessani ja toivoin, että pystyisin itsekin ottamaan kappaleen omaan konserttiini. Nyt kun kävin ohjelmistoa sitä varten läpi, huomasin, että konsertin pituus saattaisi kasvaa liikaa, sillä Bachin ja Brahmsin teokset olivat jo valmiiksi aika pitkiä. Näin ollen minun piti miettiä muitakin vaihtoehtoja. Niitä olivat mm. Maurice Ravelin sekä Francis Poulencin teokset, jotka taas olivat pituudeltaan hiukan liian lyhyitä.

2.2 Esiintyjät, konserttipaikka ja aikataulu

Lopullinen ohjelma alkoi kuitenkin muotoutua vasta, kun sain varmat tiedot konserttini esiintyjistä, konserttipaikasta sekä harjoitusaikatauluista. Konserttipaikka varattiin jo keväällä 2015. Tällöin Sibelius-Akatemian yksi kehutuimmista konserttisaleista, Pohjoisen Rautatiekadun rakennuksen konserttisali, oli siirtynyt jo eduskunnan käyttöön eduskuntatalon remontin alettua. Siksi minun piti hankkia toinen, tarpeeksi iso tila, jonne mahtuisi kuorojen lisäksi myös orkesteri. Tilan tuli olla myös akustiikaltaan hyvä, eikä liian kallis.

Samaan aikaan piti valita konsertin ajankohta sekä suunnitella erityisesti Sibelius-Akatemian vokaaliyhtyeen harjoitusaikataulu, joka perinteisesti tehdään viideksi päiväksi ennen tutkintoa niin, että joka päivänä on kahden tunnin harjoitus. Lopulta konserttipaikaksi valikoitui Temppeliaukion kirkko sen kätevän sijainnin, hyvän akustiikan

ja ison tilan vuoksi. Kirkko oli vapaana perjantai-iltana 6.5.2016, joten sinne tehtiin Sibelius-Akatemian varaus A-tutkintokonserttiani varten.

Syksyllä 2015 konserttiini valikoitui kolme kuoroa: Sibelius-Akatemian vokaaliyhtye, kamarikuoro Addictio, jota olin johtanut jo vuodesta 2013 lähtien, sekä Suomalainen kamarikuoro, jossa olin ollut laulajana monta vuotta erilaisissa haastavissa projekteissa. Näistä ensimmäisen harjoitusaikataulut oli päätetty jo keväällä (ks. edellinen kappale). Kamarikuoro Addictio harjoitteli A-kurssin ohjelmistoa omana harjoitusiltanaan, joka viikko tiistai-iltaisina.

Suomalaisen Kamarikuoron harjoitusaikataulut ja -paikat minun piti suunnitella alusta alkaen itse. Kuoron laulajien nopean nuotinlukutaidon sekä hyvän perussoinnin takia harjoituksia ei tarvittu määrättömästi, joten valitsin kuusi iltaa, jolloin harjoittelisimme ohjelmistoa tutkintoa varten. Tilat saimme Sibelius-Akatemian saleista, jotka varasin yhdessä intendenttimme kanssa.

Kuorojen lisäksi Bachin motetti sekä Brahmsin orkesteriteos vaativat soittajia. Motetin halusin tehtävän barokin ajan viritystasossa ($a_1 = 415$), ja continuo sainkin opiskelijaystävistäni hyvän barokkisellistin sekä urkupositiivin soittajan. Schicksalsliedin orkesterin kokoaminen oli hankalampi prosessi, sillä erityisesti teoksen puhallinsektio on iso ottaen huomioon teoksen pituuden. Onneksi sain tähän apua opiskelijatoveriltani Saku Mattilalta, jonka kanssa yhdessä kokosimme sinfoniaorkesterin, minä jousisoittajat ja hän puhallinsoittajat. Myös orkesterille oli luotava harjoitusaikataulu mahdollisimman aikaisessa vaiheessa. Tämä tapahtui jo syksyllä 2015, ennen kuin aloimme kysellä soittajia mukaan. Valitsimme kaksi sunnuntai-iltaa harjoituksia varten sekä yhteisharjoituksen kuorojen kanssa konserttipäivänä ennen konserttia.

Lopuksi päätin vielä hankkia harjoituspianistin Schicksalsliedin harjoituksia varten. Pianisti kävi kaikkien kuorojen harjoituksissa 2-3 kertaa. Tämä helpotti omaa harjoittamistyötäni sekä kuorojen oppimista.

2.3 Lopullinen ohjelma

A-tutkintokonsertin lopullinen ohjelma muotoutui, kun esiintyjät ja harjoitusaikataulut olivat selvillä. Jo aiemmin valitsemieni Bachin, Brahmsin ja Lhéritier'n teoksien lisäksi lähdin valitsemaan muita teoksia kuorojen kapasiteettien ja resurssien mukaan.

Brahmsin orkesteriteokseen tarvittiin iso kuoro, joten sen tulivat laulamaan lopuksi kaikki mukana olevat kuorot.

Sibelius-Akatemian vokaaliyhtye valikoitui jo varhaisessa vaiheessa sekä Bachin että Lhéritier'n esittäjäksi, sillä yhtye on erikoistunut nimenomaan barokki- ja renessanssimusiikkiin. Jälkimmäiseen kappaleeseen valitsin lopulta vain viisi laulajaa, yksi per stemma, ja kaikki miesääniä. Vokaaliyhtyeen tehtäväksi tuli myös laulaa suomalaisen nykysäveltäjän teos. Valitsin lopulta teoksen, jonka professorini esitteli minulle ja joka sopi täydellisesti konserttini teemaan: Lotta Wennäkosken vuonna 2014 Helsingin Kamarikuorolle säveltämä Valossa.

Kamarikuoro Addictio oli jo aiemmin laulanut kanssani baltialaista musiikkia, joten tuntui sopivalta suunnitella Baltia-kokonaisuuden ohjelmisto heille. Valitsin kaksi virolaista teosta, Cyrillus Kreekin Kannel-laulun sekä Veljo Tormisin Pärismaalase lauluken, johon on sävelletty mukaan myös kehärumpu. Muuntelin teosta niin, että kuorolaisille kirjoitettua pitkää h-säveltä tuli soittamaan yksi orkesterin sellisteistä. Latvialaisen musiikin makupalaksi valikoitui Peteris Vasksin upean viisiosaisen kuorosarjan Milas dziesmas toinen osa, joka oli hidas ja rauhallinen välilevähdys Tormisin maanisen rumpuloihtimisen jälkeen. Liettualaista musiikkia edusti Vaclovas Augustinaksen kansanlauluun perustuva Anoj pusėj Dunojėlio.

Halusin konserttiin paljon kontrasteja, joten jokaisella esiintyvällä kuorolla oli ohjelmistossaan sekä nopeatempoisia että rauhallisia kappaleita, monesti jopa vuorotellen. Viimeiseksi jäi Suomalaisen kamarikuoron ohjelmiston valinta. Mietin, mitä konsertista puuttui: kaksi tärkeää kieltä, ruotsi ja englanti. Lisäksi ohjelmistossa oli pieni aukko 1900-luvun lopun ja Brahmsin täysromantiikan välissä. Yksi englantilaisen musiikin kulmakivistä, Benjamin Britten ja hänen teoksensa Advance Democracy, tuntui erinomaiselta valinnalta ohjelmistoon. Sen sijaan ruotsinkielisen kappaleen valinta kesti kauemmin. Lopulta päädyin ruotsalaisen Wilhelm Stenhammarin lyyriseen, kansallisromanttiseen teokseen Vårnatt, johon on sävelletty myös pianosatsi. Teos toi mukavaa kontrastia Brittenin teokselle. Pianistiksi pyysin samaa pianistia, joka toimi Schicksalsliedin harjoituspianistina.

Lopulta tuli päättää, otanko konserttiin mukaan vaativan ja pitkän Messiaenin teoksen Cinq rechants. Tiesin jo alusta alkaen, että ohjelmistoni on sekä sisällöltään että pituudeltaan iso ja että Messiaenin teos vain paisuttaisi sitä entisestään. Teos saattaisi

osoittautua hankalaksi jopa Sibelius-Akatemian vokaaliyhtyeelle, jonka kanssa minulla ei kuitenkaan ollut varattuna kuin yhteensä 10 tuntia harjoitusaikaa kaikkia kappaleita varten. Pitkän pohdinnan jälkeen oma professorini kuitenkin kehotti minua ottamaan teoksen ohjelmistoon. Hän piti tärkeänä sitä, että halusin nimenomaan tämän kappaleen, ja koki sen myös erinomaiseksi haasteeksi minulle. Konsertin pituudesta emme lopulta olleet kovin huolissamme. A-tutkintokonsertti tulisi olemaan joka tapauksessa iso konsertti, eikä haittaisi, vaikka se kestäisi kaksi tuntia.

Kun lopulta laitoin ohjelmiston sopivaan järjestykseen ja mittasin konsertin soivan keston, sain tulokseksi puolitoista tuntia. Kun tähän lisättiin väliaika, konsertin kestoksi tulisi tosiaan vähintään kaksi tuntia. Väliaika oli mielestäni kuitenkin tarpeellinen sekä yleisölle että itselleni, jotta saan keskellä konserttia pienen levähdystauon.

2.4 Ohjelmiston opettelu

2.4.1 Tekstit ja teemat

Kun jokin kappale oli valikoitunut ohjelmistoon, alkoi sen harjoittelu ensin oman työpöytäni ääressä. Ihan ensiksi, jo kappaleita valitessani, soitin tietenkin ohjelmistoa läpi, jotta sain kokonaiskäsityksen teoksesta, sen musiikillisista aiheista ja vaativuudesta. (Bastian & Fischer 2006, 237) Tämän jälkeen oli tärkeää käydä läpi tekstit ja tarvittaessa suomentaa ne. (Juris 2009, 4)

Kuten kirjoitin kappaleessa 2.1, konserttini sisälsi yhteensä 10 eri kieltä. Valmiita suomennoksia löytyi pääasiassa vain Bachin ja Brahmsin teoksista. Kaikkien muitten teosten tekstit suomensin itse, myös Bachin motetin tekstin kirjoitin itse uudestaan haluamani muotoon Raamatun tekstien pohjalta.

Työ, jonka jouduin tekstien kanssa käymään läpi, osoittaa sen, että kuoronjohtajan tärkeä työkalu on kielitaito, kielten fonetiikan tuntemus sekä yleinen tekstinymmärrys. Sen lisäksi, että vieraskieliset tekstit kääntyvät sanasta sanaan, on myös ymmärrettävä sanoma sanojen takana (Juris 2009, 4). Olen itse opiskellut elämäni aikana ruotsia, englantia, saksaa, ranskaa, italiaa, latinaa, viroa sekä liettuaa, ja vaikka minulla näin onkin paljon tietoa ja mielenkiintoa käännöstyötä varten, on silti vaikea ymmärtää vieraan kielen merkityksiä. Erityistä apua tarvitsin liettuan- ja vironkielisten kappaleiden

suomentamisessa. Tällöin tukeuduin kielten asiantuntijoihin, mikä onkin tärkeää kuoronjohtajan työssä.

Tekstien kanssa tehtävä työ on alusta alkaen tärkeää, sillä kuoronjohtajan on pakko tietää ja olla valmis selittämään ennen harjoitusten alkamista, miksi kappale on ohjelmistossa ja miksi se on sävelletty juuri tietyllä tavalla. Nämä ovat myös yleisiä kuorolaisten esittämiä kysymyksiä, joihin kuoronjohtajan tulisi pystyä vastaamaan.

Näin ollen kuoronjohtajan – vaikkei olisikaan opiskellut elämässään 10 kieltä – tulisi olla kiinnostunut kielistä, teksteistä ja runoudesta (Juris 2009, 3-5). Nämä ovat yleensä myös säveltäjien inspiraationa. Ja jos suomentaminen ei luonnistu itseltään, apua voi aina hankkia niiltä, jotka hallitsevat sävellyksen kielen paremmin. Pääasia on, että tavalla tai toisella hankkii itselleen tiedon, mitä teoksen teksti sisältää.

Konserttini baltialaisten ohjelmiston kääntäminen oli tietysti haaste, mutta myös Stenhammarin ja Brittenin teoksissa oli miettimistä, puhumattakaan Messiaenin teoksen surrealistisesta, alitajunnasta kumpuavasta runoudesta. Vietin siis paljon aikaa työpöytäni ääressä, selailin milloin minkäkin kielen sanakirjaa, mahdollisia englanninkielisiä käännöksiä konserttini kappaleista ja niistä kirjoitettuja esseitä.

2.4.2 Nuottien kanssa pianon ääressä

Kuoron- ja orkesterinjohtajien koulutukseen kuuluu yleensä keskeisenä osana partituurinsoitto. Sen tarpeesta on kuitenkin monta eri mielipidettä. Orkesterinjohtajat eivät juurikaan tarvitse harjoituksissa partituurinsoiton taitojaan, mutta kuoronjohtajat käyttävät harjoituksissa pianoa lähes aina harjoittamisen tukena. Silti esiin nousee monta kertaa vastalause: kuoron- tai orkesterinjohtajan ei tarvitse olla hyvä pianisti pärjätäkseen työssään.

Itse koin A-tutkintokonserttiin valmistautuessani, että pianonsoittotaito oli äärimmäisen tärkeää. Tästä puhuu opinnäytetyössään myös Dani Juris (2009, 3). Pianismi tai pianistisuus ei ole itsessään tärkeää, vaan nimenomaan taito soittaa pianolla kahdella kädellä, monelta eri riviltä. On totta, etten yrittänyt harjoitella partituurien soittamista niin, että olisin voinut esittää ne soittaen konsertissa. Mutta ymmärtääkseni kappaleiden harmonisen rakenteen ja stemmojen kulun minun oli pakko osata soittaa partituurit vaivatta

oikein. Se oli ainoa keino oppia kuulemaan ja ymmärtämään kaikki, mitä partituurissa tapahtuu.

Soittaminen oli myös keino löytää syy sille, miksi säveltäjä säveltää tietyn tekstin jollain tietyllä tavalla. Musiikki avautuu, kun tiedän, mitä kukin stemma laulaa alusta loppuun ja miten stemmat kulkevat suhteessa toisiinsa. Soittamalla voi myös hakea erilaisia tapoja tulkita. Itselleni oli myös tärkeää miettiä, minkälaisen soinnin haluan mihinkin kappaleeseen.

Kaikkein hankalin soitettava konserttini kappaleista oli Messiaenin Cinq Rechants. Sen soinnut ovat laajoja ja hankalia soittaa. Kaiken lisäksi tenoristemmat oli kirjoitettu tenoriavaimelle, jonka lukeminen on tottumattomalle hankalaa. Stemmojen horisontaalinen kulku on vaikeasti hahmotettavissa, sillä ne sisältävät laajoja intervallihyppyjä nopeissa tempoissa. Erityisesti III ja V osien harjoitteluun kului tuntitolkulla aikaa. Työ, jonka pianon ääressä tein toisto toiston jälkeen, oli kuitenkin tärkeää ja opettavaista. Se tarkoitti sitä, että harjoituksissa kuulin välittömästi, jos jossain stemmassa laulettiin väärä sävel – huolimatta teoksen satsin monimutkaisuudesta.

Bachin motetin kohdalla soittaminen oli siksi tärkeää, että minun piti opetella soittamaan se puoli sävelaskelta matalammalta kuin nuottiin oli kirjoitettu. Olin päättänyt tehdä teoksen barokin ajan viritystasossa ($a_1 = 415$), joten jo harjoituksissa oli tärkeää osata soittaa teos oikealta korkeudelta, jotta kuoro tottuisi oikeaan soivaan sävellajiin.

2.4.3 Lauluääni, kuoronjohtajan tärkein työkalu

Soittamisen lisäksi sain tärkeää tietoa harjoittamista varten laulamalla stemmoja uudestaan ja uudestaan. Vain laulamalla pystyin itse oppimaan laulajalle tärkeitä seikkoja kustakin stemmasta: mihin laulaja asettaa loppukonsonantit, miten mikin sana lausutaan, missä kohtaa on hyvä hengittää ja kuinka pitkän fraasin voi olla hengittämättä ja miltä ylipäättään tuntuu laulaa kappaletta. Myös Dani Juris (2009, 4) kirjoittaa: ”Voin puhtaalla omallatunnolla sanoa opetelleeni jonkun teoksen vasta silloin, kun olen laulanut kappaleen jokaisen stemman läpi niin, että voin tarpeen tullen vastata kysymyksiin, jotka liian usein jäävät yksittäisen kuorolaulajan vastattaviksi.”

Harjoittelun toinen taso oli laulaa samaan aikaan, kun soitin muita stemmoja. Tämä on yksi keskeinen osa partituurinsoittotaitoja, joita erityisesti kuoronjohtajan tulee osata

hallita. Jos pystyy laulamaan yhtä stemmaa ja soittamaan muita, saa selville monta seikkaa: mikä intervallihyppy on vaikea, onko omaa säveltä vaikea kuulla tai laulaa ja miten oman stemman sävelet pitäisi virittää – kaikki tämä suhteessa muihin stemmoin. Kun jaksaa tehdä sen työn, että pystyy laulamaan ja soittamaan yhtä aikaa, oma kuuntelukyky harjoituksissa paranee huomattavasti.

Niin oudolta kuin se voikin kuulostaa, laulaminen ja laulutekniikan kehittäminen parantavat myös johtamistaitoja. Usein kun johtajaoppilaat laitetaan laulamaan ja johtamaan samaan aikaan, heidän kätensä tekevät luonnollisempia ja rennompia liikkeitä ja valmistavat hengitykset paremmin ennen fraaseja. Mutta kun laulu loppuu ja johtajaopiskelijat jatkavat pelkillä käsillään, liikkeiden hengittävyys vähenee ja pulssi saattaa olla epätasainen.

Tämä ei tietenkään tarkoita sitä, että johtaja saisi laulaa mukana johtaessaan. Mutta se todistaa sen, että lauluinstrumentin kehittäminen ja laulaminen auttavat kuoronjohtajaa myös johtamaan enemmän laulajalähtöisesti. On välttämätöntä, että kuoronjohtaja hengittää hyvin kuorolaistensa kanssa, pitää pulssin tasaisena yhtä lailla kuin laulaisi itse sekä säilyttää käsien rentouden. Tällöin laulajatkin pysyvät rentoina ja hengittävät hyvin. Näin ollen äänenkäytön opettamiseen kuoronjohtajille tulisi kiinnittää koulutuksessa huomiota (Rissanen 2010, 56-57).

Vaikeiden teosten kohdalla kuoronjohtajan on myös tärkeä osata laulaa fraaseja malliksi kuorolaisilleen. Joskus pelkkä pianolla soittaminen ei auta, vaan kuorolaiset oppivat enemmän lauluesimerkistä. Olivier Messiaenin *Cinq rechants* on täynnä vaikeita melodiakulkuja, ja halusin itse tietää, miltä tuntuu laulaa ne. Siksi opettelin laulamaan kaikki stemmat. Oli myös tärkeää osata laulaa niitä rohkeasti kuorolaisten edessä, jotta hekin rohkaistuisivat laulamaan itsevarmemmin.

2.4.4 Johtaminen ja oman tulkinnan löytäminen

Tietysti kaiken valmistautumisen lomassa johtajan on opeteltava johtamaan koko ohjelmisto. Itse kävin läpi lyöntikaavat monta kertaa päivässä ja kirjoitin niitä ylös nuotteihin. Toisaalta samalla opettelin johtamaan kaiken ulkoa, jotta katseeni ei harjoituksissa harhailisi liikaa nuoteissa, vaan voisin keskittyä katsomaan enemmän laulajia. Jälleen kaikkein haasteellisin johdettava teos oli Messiaenin *Cinq rechants*.

Brahmsin Schicksalsliedia varten minun tuli opetella johtamaan koko teos tahtipuikolla. Tämä vaati myös paljon keskittymistä ja harjoitusaikaa, sillä kuoronjohtajat eivät yleensä käytä tahtipuikkoa. Koin itsekin, että tahtipuikon kanssa johtaminen oli paljon hankalampaa kuin pelkästään käsillä.

Oikeiden kaavojen lisäksi opettelin näyttämään fraaseja, dynamiikkoja ja muuta nuottiin kirjoitettua informaatiota vasemmalla kädelläni, kun oikea käsi piti pulssin. Samalla löysin vähitellen oman tulkintani kullekin kappaleelle.

3 Kuoronjohtaja valmentaa esiintyjät

3.1 Kuorojen valmennus

Tässä kappaleessa käyn läpi harjoitusprosesseja konsertissa esiintyneiden kuorojen ja orkesterin kanssa.

3.1.1 Sibelius-Akatemian vokaaliyhtyeen harjoitukset

Minulla oli käytössäni yhteensä 10 tuntia harjoitusaikaa Sibelius-Akatemian vokaaliyhtyeen kanssa ennen A-tutkintokonserttia, mikä tarkoitti siis 2 tunnin harjoitusta viitenä päivänä ennen konserttia. Lisäksi yhtyeellä oli kahden tunnin kenraaliharjoitus konserttipäivänä. Harjoitettavana oli Bachin motetti Singet dem Herrn ein neues Lied, Lhéritier'n motetti Nigra sum sed formosa, Lotta Wennäkosken Valossa, Messiaenin Cinq rechants sekä Brahmsin Schicksalslied, jonka kaikki kuorot esittivät.

Harjoitusaikataulu oli tehtävä hyvin tarkasti, sillä harjoitettavaa oli paljon, eikä harjoitustuntimäärä saanut ylittyä, koska laulajat saivat palkkaa vain sovituilta tunneilta. Lisäksi kappaleiden harjoittamisjärjestys piti miettiä etukäteen niin, että kukaan laulajista ei joutunut istumaan turhaan harjoituksissa. Lhéritier'n motetissa käytin vain viittä laulajaa, joten yleensä sitä harjoiteltiin vasta harjoituksen lopussa. Messiaenin teoksessa käytin 16 laulajan sijaan 12 laulajaa (yksi laulaja per stemma).

Lisää muuttujia toi se, että Bachin motetissa oli mukana soittajia. Heidän kanssaan piti sopia kaksi harjoituskertaa, jolloin hekin pääsisivät paikalle vokaaliyhtyeen harjoituksiin. Bachin teoksella oli siis usein järkevää aloittaa harjoitus. Schicksalsliedissä käytet-

tävissäni olleen harjoituspianistin kanssa piti myös sopia erikseen kolme harjoituskertaa, jolloin hän pääsisi paikalle. Tämä tapahtui taas loppupuolella harjoitusta.

Schicksalsliedin harjoittaminen sujui helposti, sillä kappaleen kuorosatsi ei ole kovin haasteellinen, eivätkä stemmat jakaudu juuri ollenkaan. Jälkeenpäin koin juuri tämän kappaleen kohdalla, että olisin voinut valmistautua itse johtamisteknisesti vielä paremmin. Olisin myös voinut syventää kuorolle tekstin merkityksiä, ja puhua tekstistä muutenkin enemmän.

Bachin motetin olin sen sijaan sisäistänyt itse hyvin, mutta yhtyeen laulajien äänten erilaisuus aiheutti vireongelmia. Teos oli vokaaliyhtyeelle tuttu jo entuudestaan, mutta jouduin silti käyttämään paljon aikaa stemmojen, soinnin ja fraseerauksen hiomiseen. Saksan kielen lausumisen yhtenäistäminen oli tärkeää.

Eniten harjoitusaikaa käytin kuitenkin Messiaenin teokseen. Yhtyeelle teos oli jokseenkin tuttu, mutta tarkkuutta ja puhtautta piti silti harjoitella kerta toisensa jälkeen. Onneksi harjoituksiin mennessä olin harjoitellut kappaleen johtamisteknisesti niin hyvään kuntoon, ettei minun tarvinnut enää ajatella, mitä käteni tekevät, vaan pystyin keskittymään kuuntelemiseen. Messiaenin teoksen soinnut ovat niin monimutkaisia, että niiden puhdistamiseen meni paljon aikaa; harjoittelimme yksittäisiä jaksoja erikseen hitaammissa tempoissa, jotta korvat saattoivat tottua tähän erikoiseen harmoniamailmaan ja ehtivät kuulla, oliko sointu puhdas.

Lhéritier'n motetti ei ollut harmonisesti tai rytmisesti haastava, mutta sopivan sävellajin löytäminen vei vähän aikaa. Ylintä ääntä lauloi yhtyeen kontratenori ja alinta ääntä yhtyeen matalin basso, mutta oli vaikeaa löytää sellaista sävellajia, että kummankin stemma olisi levännyt heille mukavalla alueella. Nuotti, jota käytimme, oli kirjoitettu d-molliin, mutta laskimme sen lopulta kvintillä alaspäin.

Wennäkosken Valossa toimi nykymusiikkia laulamaan tottuneen vokaaliyhtyeen kanssa hyvin. Osa laulajista oli esittänyt teoksen aiemmin Helsingin Kamarikuoron kanssa, mikä saattoi helpottaa harjoitteluprosessia. Suurin haaste tämän kappaleen kanssa oli yhtenäistää laulajien sointi tasaiseksi. Minua yllätti eritoten naisäänten heterogeenisuus. Uskon, että kappale oli kuitenkin mielenkiintoinen kokemus sekä laulajille että itselleni, koska se sisälsi niin paljon erilaisia elementtejä: puhetta, kuiskausta, monta eri dynamiikkaa ja tarpeeksi haastavia mutta helposti hahmotettavia harmonioita.

3.1.2 Kamarikuoro Addiction harjoitukset

Baltialaisia kappaleita, jotka kamarikuoro Addictio esitti A-tutkintokonsertissa, olimme harjoitelleet kuoron kanssa jo tammikuun 2016 alusta. Esitimme osan kappaleista kevään aikana yhdessä omista konserteistamme. Lisäksi virolaiset kappaleet olimme esittäneet jo kerran syksyllä 2015. Addiction kanssa harjoitusprosessi ennen kurssisuoritusta oli siis pitkälti jo osatun hiomista ja viimeistelyä.

Kuoron harjoituksilta on tiistaisin, joten myös tutkintokonsertin ohjelmistoa harjoiteltiin aina tiistai-iltoina klo 18-21. Baltialaisten kappaleiden tärkein keskittymisalue oli tekstin ymmärtäminen ja oikeanlainen lausuminen. Tietysti myös puhtautta ja tarkkuutta hiottiin, joskin eri tavalla kuin ammattilähtöisesti työtä tekevän Sibelius-Akatemian vokaaliyhtyeen kanssa. Kamarikuoro Addictio koostuu harrastajista, joten harjoituksissa oli tärkeää löytää innostava sävy ja pedagogisia keinoja, joilla laulujen harjoittelu oli motivoivaa.

Brahmsin Schicksalslied oli Addictiolle uusi kappale, joten sen harjoittelemisen aloitettiin puhtaalta pöydältä. Soinnillisesti ja teknisesti kappaleen kuorosatsi oli harrastajakuorolle vaativa, mutta harjoituspianistin kanssa laulettaessa kuoro sai tukea orkestersatsista sekä jaksoi tehdä paljon toistoja. Tekstiä kävin Addiction kanssa enemmän läpi kuin Sibelius-Akatemian vokaaliyhtyeen kanssa, ehkä siksi että Addiction kanssa oli enemmän harjoitusaikaa.

Baltialaiset kappaleet olivat sikäli kiinnostavia harjoiteltavia, että ne olivat kaikki hyvin erilaisia. Lisää mielenkiintoa harjoituksiin toi myös se, että Tormisin teoksessa oli mukana kehärumpu, jota itse soitin. Pyysin myös erästä Schicksalsliedissä soittavaa sellistiä mukaan kappaleeseen soittamaan pitkää h-säveltä. Sellisti tuli mukaan Addiction viimeisiin harjoituksiin ennen konserttia.

Vaclovas Augustinaksen kappaleessa Anoj pusėj Dunojėlio oli kirjoitettu sopraanosoolo, ja olin pyytänyt laulajaystävääni Alina Koivulaa kappaleen solistiksi. Hän tuli myös Addiction viimeisiin harjoituksiin laulamaan soolon. Olin käynyt tekstin sisällön ja lausumisen hänen kanssaan kahdestaan läpi jo aiemmin. Kreekin Kannel ja Vasksin teos osoittivat suurimmat haasteensa vireen ja soinnin säilyttämisessä.

3.1.3 Suomalaisen kamarikuoron harjoitukset

Suomalaisen kamarikuoron harjoitusten organisointi ja toteuttaminen oli koko A-tutkintokonserttiprojektissa oma lukunsa. Kuoro harjoitteli kuusi kertaa Sibelius-Akatemian tiloissa, ja harjoitusten aikana valmisteltiin Brittenin *Advance Democracy*, Stenhammarin *Vårnatt* sekä tietysti Brahmsin *Schicksalslied*. Yhteensä harjoitustunteja kuoron kanssa oli noin 14.

Olin jälleen sopinut erikseen muutaman harjoituksen, jolloin pianisti tuli myös harjoitukseen. Hän soitti *Vårnatt*in pianostemman, sekä harjoituksissa *Schicksalslied*in orkestersatsin. Molemmissa teoksissa kuoro sai paljon informaatiota laulaessaan pianon kanssa, mikä helpotti harjoitusprosessia.

Kaikkein hankalinta harjoitusperiodilla oli se, että ainoassakaan harjoituksessa ei ollut koko kuoro paikalla. Suomalainen Kamarikuoro toimii harrastajapohjaisesti, vaikka sen kaikki laulajat ovatkin joko musiikin ammattilaisia tai pitkän kuorouran tehneitä taitavia harrastajia. Kuoro oppi yksissä harjoituksissa paljon ja nopeasti. Harjoittaminen oli mielekästä sekä itselleni että laulajille, ja kaikki kappaleet olivat sopivan erilaisia pitämään mielenkiinnon yllä koko harjoituksen ajan. Mutta seuraavissa harjoituksissa saattoi olla jälleen paikalla laulajia, jotka eivät olleet olleet edellisissä harjoituksissa. Tästä johtuen paljon aikaa meni perusasioiden, kuten esim. tekstin lausumisohjeiden kertaamiseen.

3.2 Orkesterin valmennus

Orkesterilla oli yhteensä kaksi omaa kahden tunnin harjoitusta ennen konserttia sekä kenraaliharjoitus konserttipäivänä kaikkien kuorojen kanssa. Näihin harjoituksiin valmistautuminen ja niiden toteuttaminen oli itselleni kurssisuorituksen suurin haaste. Kuoronjohdon pääaineisiin opintoihin kuuluu verrattain vähän orkesterinjohtamista ja –harjoittamista, joten koin oloni epävarmemmaksi mennä orkesterin kuin kuoron eteen.

Tahtipuikon käyttö aiheutti myös lisästressiä, koska sen käyttötekniikkaa ei pääsääntöisesti opeteta kuoronjohdon opiskelijoille. Harjoitukset menivät kuitenkin hyvin, ja onnekseni soittajat olivat kaikki erittäin taitavia instrumentalisteja, joko Sibelius-Akatemian opiskelijoita tai sitten jo ammatissa olevia.

Kummassakin orkesterin omassa harjoituksessa aloitimme koko orkesterin voimin ja hioimme erityisesti Brahmsin teoksen nopeaa osaa sekä ylimenoja. Koin, että moni ongelma johtui pääasiassa omasta tekniikanpuutteestani tai epävarmuudestani, vaikka harjoitukset sujuivatkin hyvin. Lyönnissäni ei tuntunut olevan samaa tarkkuutta kuin kuorojen kanssa työskennellessäni. Tämä näkyi ja kuului eritoten patarumpalin soitosta. Patarummut ovat hyvin keskeisessä osassa Schicksalsliedissä, ja niitä johtaessa orkesterinjohtajan tempon tulisi olla täysin vakaa.

Harjoitusten puolivälissä päästin puhaltajat pois, sillä jousisoittajat kaipasivat enemmän harjoitusta. Joustien stemmat olivat vähän hankalampia ja vaikeita saada soimaan yhtenäisesti. Jousisoittajien kanssa työskennellessäni koin oloni varmemmaksi, mikä johtuu todennäköisimmin omasta viulistitaustastani. Jousisoittimien toiminta ja mahdollisuudet ovat minulle tutumpia kuin puhallinsoittimien ominaisuudet.

4 A-tutkintokonsertti 6.5.2016 – analyysi DVD-tallenteiden pohjalta

4.1 Vokaaliyhtyeen ensimmäinen osuus: Bach

Konsertti alkoi J. S. Bachin Singet dem Herrn ein neues Lied –motetilla, joka kuulostaa DVD:llä muhkealta ja vapaalta huolimatta siitä, että harjoitusprosessin aikana oli vaikeaa löytää puhtautta ja yhteistä sointia barokkiartikulaation yhteyteen. Puhtaus ei tosin konserttissakaan näyttänyt toteutuvan sataprosenttisesti. Epäpuhtaita sointuja on vielä siellä täällä. Harjoitusprosessissa olisi voinut keskittyä vielä enemmän hitaasti laulamiseen ja horisontaalisten linjojen puhdistamiseen.

Saksankielinen teksti on kuitenkin ymmärrettävää ja selkeää. Tämän kanssa teimmekin paljon töitä jo harjoitusvaiheessa. Myös rytmiset taitteet toimivat konsertissa hyvin ja tempo tuntuu pysyvän jokaisessa jaksossa hyvin. Nyanssierot ovat pienentyneet DVD-tallenteella ja kaikki kuulostaa valitettavasti tasaisen voimakkaalta. Erityisen iloinen olen, että kuoron laulamisen vapaus kuuluu joka hetki, silloinkin kun näytän piano-nyanssia tai hellempää karaktäärejä.

4.2 Kamarikuoro Addiction osuus: baltialaiset kuoroteokset

Kamarikuoro Addiction ensimmäinen teos oli Vaclovas Augustinaksen sävellys Anoj pusėj Dunojėlio, jossa lauloi solistina Alina Koivula. Kuoro oli levittäytynyt Temppelaukion kirkon sivustoille. Näin ollen laulajat olivat hyvin kaukana toisistaan, mikä vaikutti jännityksen lisääntyessä kunkin laulajan vireeseen. Solisti lauloi kuitenkin menestyksekkäästi, minkä jälkeen kuorolaisten melodian perustuva improvisaatiojakso onnistui hienosti. Sen sijaan tenoreiden ensimmäinen soolo jäi vähän alavireiseksi. Kuoro soi kuitenkin tasaisesti ja isosti. Viimeinen improvisaatiojakso kuulostaa DVD:llä kuitenkin vähän varovaiselta, eikä lopu niin soinnikkaasti kuin harjoitusvaiheessa. Kaikkein onnistunein on kappaleen viimeinen säkeistö, jossa tempon rubato on oikein kaunis ja kuoro laulaa puhtaimmillaan.

Toinen Addiction teos oli Veljo Tormisin Pärismaalase lauluke, joka oli ehkä koko konsertin erikoisin teos. Tähän tuli mukaan soittamaan teokseen kirjoitettua pitkää h-säveltä sellolla Eeva Vaahtoranta. Itse soitin kehärumpua, jolle on teokseen kirjoitettu oma stemmansa. Kuoron stemmat liikkuvat toisistaan sekunnin päässä, joten vireen ja puhtauden kanssa oli paljon harjoiteltavaa. Kuitenkin teoksen tunnelma välittyy konserttitaltioinnissa hyvin ja säveletkin tuntuvat pysyvän kohdillaan. Erityisen vaikuttavaa on DVD:lle tallentuneet nyanssivaihtelut, joskin kehärumpu kuulostaa forte-nyansseissa kummalliselta, eikä niin kumealta, kuin todellisuudessa.

Kolmantena teoksena oli lyhyt ja hiljainen, mutta sitäkin vaativampi Peteris Vasksin teos Un peksni tads klusums, II osa säveltäjän kuorosarjasta Milas dziesmas. Teos ei onnistunut konsertissa niin vangitsevasti kuin monissa harjoituksissa. Puhtaus kärsi, ja stemmojen yhtenäisyys ei toiminut. Yksittäiset äänet tulevat jonkin verran esiin.

Puhtaus ei ehkä asettunut viimeisessäkään kappaleessa, Cyrillus Kreekin Kannelteoksessa. Tuntuu siltä, että kuoro jännitti esiintymistä normaalia enemmän. Viimeinen kappale oli myös nopeatempoinen, mutta sisälsi sen lisäksi laajoja harmonioita. Rytmisen yhtäaikaaisuus oli ollut harjoituksissa haasteena, ja myös konsertissa eriaikaaisuutta on kuultavissa kaikkein nopeimmissa jaksoissa.

Kamarikuoro Addiction kanssa minulla oli kaikkein eniten harjoitusaikaa ennen konserttia. Saimme ohjelman mielestäni erinomaiseen kuntoon harjoituksissa, mutta konsertissa todennäköisesti kuorolaisten jännitys aiheutti epävarmuutta. Addictio oli myös

esiintyvistä kuoroista kokemattomin, joten uusi tilanne – esiintyminen Sibelius-Akatemian A-tutkintokonsertissa – aiheutti ehkä ylimääräisiä paineita.

4.3 Suomalaisen kamarikuoron osuus: Vårnatt ja Advance Democracy

Konsertin ensimmäisen puoliajan päätti Suomalainen kamarikuoro. Ensimmäisenä kappaleenaan he lauloivat Wilhelm Stenhammarin teoksen Vårnatt, jossa pianistina soitti Mindaugas Neverovas. Piano soi Temppeliaukion kirkossa erityisen kauniisti. Myös kuoron esitys oli varma ja täydellisyyttä hipova.

Vårnattin ensimmäinen naiskuoro-osio jäi paikka paikoin hiukan alavireiseksi, mutta soi upeasti. Muistan omat tuntemukseni jo harjoituksissa sekä konsertissa, että Suomalainen kamarikuoro oli konserttini kuoroista korkeimmalla tasolla, erityisesti kun puhtautta ja erilaisia sävyjä vertailtiin kuorojen kesken. Tiesin myös, että jokaisella yksittäisellä laulajalla oli hyvä ja varma lauluääni. Erityisen kaunis oli Vårnattin loppupuolisko, jossa kuullaan kappaleen kliimaksi sekä yhtäkkiä pois haihtuva, molliksi muuttuva loppu.

Benjamin Brittenin teos Advance Democracy on musiikillisesti kuin täysi vastakohta Vårnattille. Uskon, että tämä vastakkainasettelu oli inspiroivaa niin kuorolle kuin yleisöllekin. Advance Democracyn voimakas loppu ja rytmikkyys loivat mielenkiintoisen lopun konsertin ensimmäiselle puoliskolle. En tiedä, olisiko kappale voinut mennä paljon paremmin kuin se lopulta meni ja kuulosti DVD:llä.

4.4 Vokaaliyhtyeen toinen osuus

Konsertin toinen puoliaika alkoi Sibelius-Akatemian vokaaliyhtyeen kolmella esityksellä. Jokaisessa kappaleessa oli eri kokoonpano. Ensimmäinen kappale oli konsertin renessanssikappale, Jean Lhéritier'n Nigra sum sed formosa, jossa lauloi vain viisi miesäänttä, jokainen omaa stemmaansa.

Tämä kappale soi parhaiten kaikista konsertin kappaleista. Laulajat saavat lisää vapautta ääneensä, kun pääsevät laulamaan solistisesti. Myös johtajana annan heille soinnillista tilaa. Esitys on tasapainoinen ja soiva, jokainen ääni erottuu, mutta myös sopivat keskenään yhteen. Ylintä stemmaa sain laulamaan kontratenorin, joten erityisesti ylin melodia soi erikoisen kauniisti.

Toisessa kappaleessa lauloi jälleen koko vokaaliyhtye. Tämä oli Lotta Wennäkosken Valossa, joka vaati harjoituksissa paljon tarkkuus- ja puhtaustyötä, mutta kaikki sävyt pääsivät lentoon vasta konsertissa. Tallenteessa kuoro kuulostaa läpikuultavalta, soivalta ja monipuoliselta. Tunnelma on keskittynyt ja vangitseva. Pienimmät nyanssit eivät DVD:llä kuulosta niin hiljaisilta kuin todellisuudessa.

Kaikkein vaativin osuus toisella puoliajalla oli Olivier Messiaenin Cinq rechants. Teos oli alusta alkaen haastava sekä kuorolle että itselleni johtajana. Tämä välittyi myös konserttitalleenteessa, jossa ensimmäisen osan alku ei pääse ihan lentoon. Ylimmän sopraanon solo kuuluu kaikkein voimakkaimpana, mutta koko kuoron soinnut eivät soi niin upeasti kuin harjoituksissa. Myös nyanssivaihteluja voisi olla enemmän.

Kun ajattelee Messiaenin teoksen harjoitusprosessia, olin aika stressaantunut aina kappaletta harjoiteltaessa. Tämä saattoi aiheuttaa jännitystä myös laulajissa jo ensimmäisistä harjoituksista lähtien. Hermostuneisuuteni vähensi myös tarkkuuttani, joten konsertin tallenteessa on kuultavissa koko ajan pientä epätarkkuutta rytmeissä ja sävelissä. Olisin voinut harjoituksissa puhua enemmän teoksen tekstistä ja tunnetiloista – etenkin vaativampien ensimmäisen, kolmannen ja viidennen osan yhteydessä – enkä keskittyä niin paljon sointupuhtauteen ja tekniseen tarkkuuteen.

Toinen osa on DVD:llä mielestäni jo yhtenäisempi kokonaisuus, ja laulajat onnistuvat sooloissaan hienosti. Tosin toinen osa on muutenkin teknisesti hieman helpompi kuin ensimmäinen, ja melodiat ovat selkeämpiä. Itse näytän tallenteella edelleen hiukan liian vakavalta ja keskittyneeltä.

Kolmatta osaa vaivaavat DVD:llä samat ongelmat kuin ensimmäistäkin, mutta kontrastit ja taitteet toimivat paremmin. Soinnut ovat paikoin myös puhtaampia ja soolot kuulostavat upeilta. Neljännen osan tiesin jännittäneen laulajia paljon, sillä vielä kenraaliharjoituksissa emme olleet saaneet kaikkia sointuja puhtaiksi. Tallenteella tämä osa soi kuitenkin olettamaani paremmin, ja vaikka kuulen, että bassojen sävelet eivät edelleenkaan ole kaikki oikein, he kuitenkin laulavat tulkinnallisesti. Erinomaisesti onnistuneet alttojen ja tenorien pätkät myös pelastavat paljon, samoin kuin ylimmän sopraanon viimeinen solo.

Harjoitusprosessin aikana viides osa oli itselleni kaikkein suurin koetinkivi. Myös konsertissa koin viimeisen osan johtamisen haastavaksi: kuinka löydän vielä energian viimeiseen rutistukseen? Kuoro tekee kuitenkin erinomaista työtä, vaikka tallenteella on huomattavissa, että oma johtamiseni ei ole yhtä tarkkaa kuin esimerkiksi kolmannessa osassa, joka sekin oli teknisesti hankala.

4.5 Konsertin viimeinen teos: Schicksalslied

Konsertin viimeisenä kappaleena kuultiin kaikkien kuorojen ja orkesterin yhteisnumerona Johannes Brahmsin viisitoista minuuttia kestävä teos Schicksalslied. Muistan, että kappaleen alkaessa tunsin kehoni ja mieleni väsyneeksi. Ajattelin: ”Miten ihmeessä jaksan johtaa tämän loppuun saakka?”

DVD:llä johtamiseni näyttääkin hiukan väsyneeltä ja tekniseltä, ikään kuin inspiraatio olisi loppunut kesken. Mutta siihen nähden orkesteri soittaa varsin erinomaisesti, kauniisti ja yhtenäisemmin, kuten minulle tutkintopalautteessa annettiin ymmärtää. Kuoro kuulostaa maagisen upealta, mikä olikin odotettavissa, koska kaikissa konsertissa esiintyneissä kuoroissa oli paljon hyviä laulajia.

Nyanssit tuntuvat toteutuvan paremmin Brahmsin teoksessa kuin muissa konsertin teoksissa. Nyanssieroja on paljon, mutta ne tapahtuvat tasaisesti ja kauniisti. Saatan tuntea DVD:tä katsellessani sitä harvinaista tunnetta, että tämä todella kuulostaa kauniilta. Erityisen maagisesti onnistuivat erityisesti teoksen alku- ja loppuosiot.

Nopeassa keskiosassa voisi olla vielä lisää dynaamisia eroja ja karaktereitä. On myös kuultavissa pientä eriaikaisuutta orkesterin ja kuoron välillä, mutta kuoro soi kaikesta huolimatta erinomaisesti ja lausuu tekstiä selkeästi.

4.6 Oman johtamisen analyysi

DVD:llä yleinen kuva itsestäni johtamassa on rauhallinen: seison suurimman osan ajasta yhdessä kohdassa enkä tee turhia liikkeitä kuten esimerkiksi kävele huomauttani johtaessani tai notkista polvia. Kuorojen osioissa hymyilin ja katsoin laulajia paljon. Huomasin kuitenkin eroja siinä, miten olen minkäkin kuoron edessä.

Sibelius-Akatemian vokaaliyhtyeen kanssa yritän selkeästi olla mahdollisimman tarkka. Käsien hengittävyys ja soinnin ylläpito puuttuvat jossain kohdissa. Kädet näyttävät peräti vähän painottomilta. Vokaaliyhtyeen pitkät teokset, kuten Singet dem Herrn ja Cinq rechants vaativat itseltäni tietysti paljon keskittymistä, mikä näkyy kasvoiltani ehkä liikaakin. Erityisesti Messiaenin teoksessa olisin voinut näyttää vielä enemmän karaktärejä ja elää musiikin leikillisten kohtien yli. Monesti informaatiota kaipaavissa kohdissa johdin paljon molemmilla käsillä eli tein peilikuvaa oikeasta kädestäni vasemmalla kädellä, mikä juuri vähensi informaation näkyvyyttä. Lhéritier'n motetti onnistui hyvin, vaikka johdinkin siinä vähemmän. Tarkkuus ei ollut tässä kappaleessa ollenkaan pahitteeksi, mutta kuten muissakin teoksissa, olisin voinut näyttää vähemmän vakavalta. DVD:n perusteella kaikkein onnistuneimman tunnelman koen saavuttaneeni Valossa-teoksessa.

Kamarikuoro Addiction kanssa pidin johtaessani enemmän huolta kuoron soinnista. Tämä johtuu varmasti siitä, että kuoron tausta on harrastajalähtöinen, ja johtajana halusin koko ajan, että laulajilla on hyvä tunne laulaa. Yritän myös reagoida hyvin nopeasti siihen, miltä kuoro kuulostaa, ja parantaa sitä eleilläni. Tästä seuraa ajoittain se, että kasvoiltani näkyy selvä reaktio niin hyvässä kuin pahassa. Yhdessä epävireisessä kohdassa huomasin nostavani kulmakarvoja ja rypistäväni suupieliäni. Näin vahva reaktio ei kuitenkaan aina ole hyväksi kuorolle, enkä huomannut, että se konserttitallenteessakaan olisi tehnyt virettä ainakaan paremmaksi.

Suomalaisen kamarikuoron kanssa näytän nauttivan johtamisesta eniten. Myös tämän kuoron sointi ja puhtaus tuntuvat olevan parhaimmillaan. Pidän itse kuoron ohjelmistotakin paljon, mikä auttoi johtamaan kappaleita tunteella ja inspiraatiolla. Tosin vaikka pidin kovasti Brahmsin Schicksalsliedistäkin, koin että jännitin sitä teosta kaikkein eniten.

Kun Schicksalslied alkaa DVD:llä, huomaan kasvojeni vakavoituvan. Seison peräti vielä enemmän paikallani, jos mahdollista, kuin aiemmin. Tuntuu, että keskityn viimeisillä voimillani johtamaan teoksen tarkasti läpi. Käsissä on jälleen peilikuvaa, eikä niin paljon karaktärejä – ikään kuin inspiraatio puuttuisi.

Mutta kuten edellisessä kappaleessa totesin, myös tämä viimeinen teos kuulostaa DVD:llä silti upealta. Vaikka nopeissa osioissa olikin eriaikaisuutta, kuoro soi koko ajan hienosti ja pidän johtaessani huolta hyvästä tekstauksesta ja sanojen tarkkuudesta.

Orkesteria johtaessani huomaa esiin nousevan ns. kuoronjohtajasyndrooman, joka tarkoittaa sitä, että pidän johtajana enemmän huolta kuorosta kuin orkesterista, jolle näytän paljon vähemmän informaatiota kuin kuorolle.

Puikon kanssa johtaminen tuntui tietysti alusta alkaen hankalammalta kuin ilman. Tahtipuikon käyttöä ei kuoronjohtajille opeteta luonnollisesti niin paljon kuin orkesterinjohtajille. Mutta koin silti, että tahtipuikon käytön harjoittelu lisäsi tarkkuutta käsiini myös silloin, kun johdin ilman puikkoa. Erityisesti oikea käteni pitää pulssin koko konsertin läpi huomattavan hyvin. Soisin jopa, että sen tarkkuus tempon suhteen olisi paikoin höllempi, jotta tulkinta pääsisi enemmän esiin ja fraasit eläisivät enemmän.

Käsieni muoto olisi voinut olla yhtenäisempi. DVD:tä katsoessani huomaa, että paikka paikoin sormeni sojottavat vähän harallaan, mikä ei tosin jostain kumman syystä tunnu vaikuttavan kuorojen tarkkuuteen.

Monissa kuorokappaleissa tekstasin suullani aika paljon, eli lausuin tekstiä kuoron mukana. Tätä ei useinkaan suositella kuoronjohtajille, sillä stemmoilla saattaa olla eri tekstejä samaan aikaan.

Se, minkä haluan loppuun mainita, on väliajan merkitys. Konsertissani oli viisitoista minuuttia kestävä väliaika, jolloin sain tauon yksin minulle varatussa huoneessa. Hengähdin ja lepäsin. Tällä tauolla saattoi olla isompi vaikutus jaksamiseeni kuin ehkä osasin ymmärtää.

5 Pohdinta

Koko prosessi ensimmäisestä ideasta aina A-tutkintokonsertin viimeiseen säveleen oli antoisa ja mielenkiintoinen, mutta myös raskas ja opettavainen. Kun tämän opinnäytetyöni alussa kävin läpi kaikkea sitä, mitä ennen harjoitusten alkamista minun piti suunnitella ja tehdä, en voi muuta kuin kiittää itseäni siitä, että aloitin kaiken suunnittelun niin aikaisin. Erityisesti soittajien ja laulajien kerääminen ja aikataulujen säätely veivät paljon aikaa ja ajatustyötä.

Kuorojen harjoituksista selvisin mielestäni aina kunnialla. Prosessina kuorojen kanssa koko A-tutkintokonsertti oli erinomainen. Kuorot kehittyivät kaikki omalla tavallaan, ja

varmasti saivat minulta uusia ajatuksia ja apuvälineitä. Sen sijaan orkesterin harjoituksia jännitin joka kerta. Orkesterin harjoittaminen oli itselleni vieraampaa puuhaa, joten en ollut aina varma, miten harjoituksissa kannatti edetä. Virheen sattuesssa en myöskään aina kuullut, johtuiko virhe omasta johtamisestani vai orkesterista. Kuorojen kanssa tiesin ja kuulin aina heti, kuinka päin asia oli.

Konserttipäivän lähestyessä sain paljon apua ystäviltäni, joista osa tuli laulamaankin tutkintoon. Jotkut heistä auttoivat ohjelman tekemisessä, julisteiden painamisessa ja mainostamisessa. Myös itse konserttipäivänä sain ystäviä auttamaan konserttipaikalle: muutama huolehti konsertin taltioinnista (kuvasimme videokameralla sekä edestä että takaa), toiset jakoivat ohjelmia ja kolmannet kantoivat korokkeita ja orkesterin tuoleja. Suosittelen kaikkia A-tutkintokonserttia suunnittelevia kokoamaan paljon ystäviä ympärilleen, jotka voivat tarjota apuansa. Myös orkesterin soittajien keräämisessä kontaktit ja vastuun jakaminen osoittautuivat tärkeäksi; olisi ollut raskasta ja vaikeaa koota kaikki soittajat yksin.

Vaikka koen arvioivani itseäni ehkä liikaakin oppimisprosessien aikana, kuitenkin jonkinlainen jatkuva itsetutkistelu oli minulle hyväksi. Jokaisen harjoituksen jälkeen pohdin, mikä meni hyvin ja mitä olisin voinut tehdä toisin. Tämä oli erityisen tärkeää mm. Sibelius-Akatemian vokaaliyhtyeen kanssa, jonka harjoitusaikaa minulle oli varattu hyvin rajallinen määrä.

Tunnustan, että kuitenkin itse konsertin jälkeen en pystynyt heti arvioimaan itseäni, tuskin edes tutkistelemaan. Tarvitsin etäisyyttä ja aikaa itselleni toipua suuren työmäärän aiheuttamasta stressistä, joka parissa konserttitunnissa purkautui kaikki ulos. Aloin pohtia onnistumistani ja työtäni vasta parin viikon hengähdystauon jälkeen. Myönnän, että jo silloin tiesin, mitä olisin voinut tehdä toisin ja mitä en. Ehkä tämä myös pidatti minut katsomasta konserttitallennetta ennen kuin pari kuukautta oli kulunut.

Konsertin ohjelmistoa en olisi voinut valmistella ja harjoitella itse paremmin. Osasin ne ennen kuorojen harjoitusperiodien alkua etu- ja takaperin ulkoa ja tiesin, mitä jokainen sana ja sävel tarkoittivat. Sen sijaan toivon, että olisin ollut vähän villimpi ja inspiroituneempi kuorojen ja orkesterin harjoituksissa, uskaltanut johtaa rohkeammin ja musiikillisemmin ilman pelkoa epäonnistumisesta. Erityisesti koin paineita Sibelius-Akatemian vokaaliyhtyeen harjoituksissa, sillä oltuani niin monta vuotta yhtyeessä itse laulajana tiesin, että laulajat aina mielessään arvioivat johtajaa ja tämän tapoja toimia.

Tämän opinnäytetyön myötä tekemäni reflektio on vain vahvistanut sitä, että tulkinta ja musiikillinen rikkaus ovat aina musiikin tekemisessä tärkeämpiä kuin tekniikka ja tarkkuus. Tosin silloin kun ohjelmistossa on niin vaikeita teoksia, kuin esimerkiksi Messiaenin *Cinq rechants*, tarkkuutta ei voi laiminlyödä ja sen on aina elettävä käsi kädessä musikaalisuuden kanssa.

Opinnäytetyötä kirjoittaessani opin itsestäni paljon uusia asioita johtajana. Käydessäni läpi DVD:tä ja avatessani konserttiprosessia koin, että olen ankara itseäni kohtaan ja punnin tekemiseni – sekä virheet että onnistumiset, mutta erityisesti virheet – tarkasti. Tällainen itsereflektio oli pahasta, jos jäin miettimään virheitäni, mutta hyvästä silloin kun lähdin heti etsimään niiden takana olevia syitä sekä korjaamaan niitä. Toivon vielä kehittyväni johtajana virheitäni ja itsekritiikkiä pohtiessani. Opinnäytetyöni vakuuttaa minut siitä, että tekniikkani, taitoni ja ymmärrykseni johtajan työstä ovat kyllin korkealla tasolla voidakseni rauhallisin mielin toimia kuoronjohtajana. Toisaalta juuri ammattitaitoni vuoksi näen selkeästi myös heikommatkin suorituksekseni, ja haluaisin oppia käsittelemään niitä yhtä rauhallisesti kuin onnistumisia. Siihen tämä opinnäytetyö on antanut hyvät mahdollisuudet.

Koen, että ankara itsereflektio on kuitenkin enemmän hyvästä kuin pahasta, koska se vie muusikkoja eteenpäin. Toivoisin, että opinnäytetyöni kannustaisi kaikkia kuoronjohdon kurssisuorituksia tai mitä tahansa konsertteja valmistelevia nuoria kuoronjohtajia tekemään suunnittelutyön hyvin ja refleктоimaan sekä sitä että konsertin toteutumista jälkikäteen. Lisäksi opinnäytetyöni on hyvä raportti siitä, mitä kuoronjohtajan työhön kaiken kaikkiaan kuuluu. Se voi auttaa kuoroja ja yhdistyksiä ymmärtämään kuoronjohtajan työtä paremmin ja laskemaan johtajan työhön kuluva työtunteja.

Lähteet

Ananian-Cooper, Edward. 2013. O Schöne Nacht – Edward Ananian-Cooper's Kuoronjohdon A-tutkintokonsertti. Konserttiohjelma. Helsinki: Sibelius-Akatemia.

Antola, Iida. 2014. Spirale. Helsinki: Sibelius-Akatemia.

Bastian, Hans Günther & Fischer, Wilfried. 2006. Handbuch der Chorleitung. Mainz: Schott Music.

Heikkilä, Olli. 2013. Elämä kuin meri – Kuoronjohdon A-tutkintokonsertti. Konserttiohjelma. Helsinki: Sibelius-Akatemia.

Hyökki, Matti. 2013. Sibelius-Akatemia / Kuoronjohto B/A. Luentomoniste. Helsinki: Sibelius-Akatemia.

Hyökki, Paavo. 2012. Isän kädestä – A-tutkinto. Konserttiohjelma. Helsinki: Sibelius-Akatemia.

Juris, Dani. 2009. Kuoronjohtaja kilpailutilanteessa - raportti valmistautumisesta ja osallistumisesta kuoronjohtokilpailuun. AMK-opinnäytetyö. Helsinki: Metropolia Ammattikorkeakoulu.

Juris, Dani. 2011. Heijastuksia – Dani Jurisin kuoronjohdon A-tutkintokonsertti. Konserttiohjelma. Helsinki: Sibelius-Akatemia.

Kilpiö, Markku (toim.). 2003. Harald Andersén – Tuttu ja tuntematon. Vantaa: Kansanvalistusseura.

Rissanen, Jouni. 2010. Kuoronjohtajien käsityksiä äänenkäytön opettamisesta - tapaustutkimus kuoronjohtajan laulupedagogisesta työstä. Maisterin tutkielma. Helsinki: Sibelius-Akatemia.

Schweckendiek, Nils. 2015. Keskustelu diplomitutkintokonsertista. Helsinki: Sibelius-Akatemia.

Segerstråle, Martin. 2015. Impressions. Konserttiohjelma. Helsinki: Sibelius-Akatemia.

Turunen, Kari. 2009. Kuoronjohdon historiaa. Suomen Kuoronjohtajayhdistys ry. Luettu 7.2.2017.

<http://kuoronjohtajat.fi/tietonurkka/kuoronjohdon-historiaa/>

A-tutkintokonsertin käsiohjelma

